

УДК 821.09(100) (07):378.016:[94:314.1(=411.16)]

DOI: [10.35619/pse.vi5.150](https://doi.org/10.35619/pse.vi5.150)

Сніжана НЕСТЕРУК

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератури
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-3766-1713
e-mail: snizhana.nesteruk@rshu.edu.ua

Бретіслава СИНЕВИЧ

старший викладач кафедри української та зарубіжної літератури
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0002-8142-806X
e-mail: bratyslava.synevych@rshu.edu.ua

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ПРИ ВИКЛАДАННІ ТЕМИ ГОЛОКОСТУ В КОНТЕКСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

Анотація. Стаття висвітлює ключові аспекти та методи викладання в закладі вищої освіти в контексті підготовки вчителя-філолога при вивченні теми Голокосту. З'ясовано, що якісна професійна підготовка майбутнього філолога неможлива без врахування ціннісно-мотиваційної сфери особистості майбутнього учителя через процес перетворення моральних цінностей та формування відповідних якостей, розвиток моральної та духовної сфери особистості, соціальну адаптацію та професійне зростання. Обґрунтована необхідність дотримання основних принципів викладання теми Голокосту у вузах, а саме: контекстуалізацію; фокус на людях; уникнення спрощених пояснень; критичний аналіз; міждисциплінарний підхід. Запропоновано різні підходи та методичні форми в рамках тематичних заходів - інтерактивні та проєктні форми (літературний перформанс, використання елементів сценографії, музики, відеопроєкцій, інтерактивної взаємодії з глядачами для створення глибокого емоційного досвіду; «жива бібліотека», запрошення носіїв пам'яті, дослідників Голокосту для діалогу); створення медіапроєкту, робота з мемуарами; літературні, дискусійні та аналітичні форми роботи; творчі та рефлексивні форми. Проаналізовано жанрові особливості та літературні стратегії. Комплексний підхід дозволить здобувачам вищої освіти не просто засвоїти факти, а й осмислити причини, масштаби та наслідки трагедії Голокосту, що має вирішальне значення для формування критичного мислення та громадянської позиції в сучасному світі, високої загальної культури особистості, що є показником моральності, духовності і культури загалом.

Ключові слова: принципи викладання, методи викладання, інтерактивні форми роботи, професійний розвиток учителя, методична підготовка учителя, літературні стратегії, міждисциплінарний підхід.

Постановка проблеми. Рівень професійної підготовки вчителя-філолога у великій мірі залежить від якісного виконання завдань, що передбачені в системі гуманітарної освіти й виховання в умовах глобальних змін. На сучасному етапі в умовах конкуренції в усіх сферах життя суспільства пріоритетне місце займають освіта та сучасні технології в рамках нової парадигми освіти. Стратегія розвитку закладів вищої освіти передбачена в законах України «Про вищу освіту», «Про освіту», Національній стратегії розвитку освіти України на період 2015-2025 рр., Концепції розвитку педагогічної освіти тощо та спрямована на модернізацію освіти і вдосконалення системи педагогічної освіти, створення сприятливих умов для підготовки педагогічних працівників нової генерації.

Вітчизняна освіта сьогодні характеризується функціонуванням традиційного освітнього простору і широкого використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій. Рівень професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога визначає якісне виконання завдань, що передбачені системою гуманітарної освіти й виховання підростаючого покоління. Важливість літературної освіти, яка підтверджена на державному рівні, засвідчує необхідність ґрунтовної підготовки фахівців – майбутніх вчителів-філологів, що забезпечується курсами з історії зарубіжної літератури та методики викладання зарубіжної літератури в ОПП та є ключовим чинником щодо подолання цієї проблеми.

Однією з функцій літератури як навчального предмета окрім формування та вдосконалення читацької культури є здатність до повноцінного художнього та творчого сприйняття творів мистецтва. Найважливішим компонентом професійної підготовки майбутніх педагогів є знайомство з основами психологічних знань, зокрема проблемою сприйняття літературного твору, яка багатоаспектно досліджена у працях психологів, літературознавців, культурологів. Підготовка майбутніх учителів-філологів спрямована зокрема на аксіологічний та компетентнісний методологічні підходи. Аксіологічний підхід у педагогіці вважають визначальним І. Бех, В. Андрущенко, С. Вітвіцька та інші. Ціннісно-мотиваційна сфера особистості майбутнього учителя забезпечує професійне і особистісне становлення та самореалізацію через процес перетворення моральних цінностей та формування відповідних якостей; свободу вибору та відповідальність за результати діяльності; розвиток моральної та духовної сфери особистості майбутнього учителя-філолога, який орієнтується у своїй професійній діяльності на вищі цінності; соціальну адаптацію та особистісне й професійне зростання, тобто готовності до самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Компетентнісний підхід забезпечує усвідомлення специфіки професії через формування загальних і професійних компетентностей. І. Бех зазначає, що саме даний підхід «...репрезентується сформованістю у суб'єкта наукового поняття

«компетентність» як єдності, де науково орієнтована основа дії визначає логіку її практичного використання [1, с. 30].

Курси «Історії зарубіжної літератури» та «Методики викладання зарубіжної літератури» спрямовані на створення передумов для творчого самовдосконалення здобувачів вищої освіти у процесі оволодіння спеціальністю на теоретичному та практичному рівнях, а саме – розуміння цінностей інших культур та народів, що сприятиме усвідомленню місця власної культури у світовому контексті. Художня література спонукає аналізувати складні соціальні проблеми, осмислювати різні погляди та бути більш відкритими до різноманіття культур. Це формує толерантність та повагу до іншості. Використання різних підходів до сприйняття літературних творів стимулюють активність, провакують самостійне мислення, викликають зацікавленість.

У монографічному дослідженні Н. Горбач «Художня рецепція Голокосту: український контекст» об'єктом уваги стали прозові твори українських письменників ХХ – початку ХХІ ст., вихідців з України або їх нащадків. Як зазначає авторка: «Нове покоління українських авторів, осмислюючи це минуле, демонструє спроможність працювати з його недовомленістю, потребою звільнення від усталених міфів, з неможливістю повною мірою висловити досвід Голокосту, котрий змушує деконструювати наявні наративи, з розвитком діалогічної пам'яті, залученням інклюзивних досвідів, що витіснялися більш звичними і комфортними для суспільства» [2, с. 10]. Авторка вважає, що художня проза про Шоа формує інклюзивний простір та виступає засобом трансформації комунікативної, історичної пам'яті в пам'ять культурну [2].

Рецепція та новий ракурс досліджень Голокосту представлені у публікаціях С. Нестерук [3], Х. Рутар [4], В. Сухової [5]. Вони дають змогу осмислити контраверсії концтабірного життя; говорити про вербалізацію травми, розглядати способи проговорювання культурних травм; показати трансформацію героїв (як внутрішню, так і зовнішню) в екстремальних умовах; розглянути й проаналізувати психологію жертв, що стали свідками подій Другої світової війни

Мета нашого дослідження – запропонувати та узагальнити методичні форми роботи на тему Голокосту, які можна застосувати в університеті в рамках вивчення або тематичних заходів. Дана тема нам видається доволі показовою, адже практичне оволодіння методичними вміннями і навичками допоможе полегшити сприйняття та аналіз художнього твору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трагедія Голокосту не є подією, що залишилася лише в минулому. Перегуки, які ми спостерігаємо в російсько-українській війні, засвідчують, що ідеологія ненависті та дегуманізації можуть відродитися в будь-який момент, тому вивчення Голокосту, його причин і наслідків залишаються важливим завданням для вищої школи. Порушена тема допомагає виховати критичне мислення, протистояти пропаганді, усвідомити,

що відповідальність за збереження миру лежить на кожному з нас. Тематика Голокосту в зарубіжній літературі є однією з найтрагічніших і найглибших, що породила цілий пласт текстів, які висвітлюють Катастрофу, її наслідки та мають історичне, філософське, етичне, психологічне значення, допомагаючи зберегти пам'ять. Особистий досвід виживання, дослідження психологічних наслідків перебування у концтаборах, втрата людяності та відчайдушна боротьба за життя стали ключовими темами літератури про Голокост. Вивчення Голокосту в літературі – це глибока рефлексія над моральними викликами, які стоять перед людством та роллю мистецтва в осмисленні трагедії, а не лише історичне чи літературознавче дослідження.

Вивчення теми Голокосту в літературі у вищій школі передбачає поглиблене, багатоаспектне і критичне дослідження, що виходить за межі простого ознайомлення з текстами. На відміну від шкільної програми, тут акцент робиться на методології аналізу, історичному контексті, етичних вимірах та впливі Голокосту на літературу. Основними принципами викладання даної теми у вузах повинні бути контекстуалізація (розгляд Голокосту не як ізольованої події, а в широкому історичному контексті); локальна антропологізація (Голокост був не абстрактним злом, а наслідком конкретних людських рішень); аналітична рецепція (у вузах студенти мають навчитися критично аналізувати різні джерела інформації про Голокост, включаючи спогади, офіційні документи та художні твори); уникнення тривіалізації та порівняння (викладач повинен уникати порівняння Голокосту з іншими геноцидами задля визначення більшої чи меншої міри жорстокості); відмова від редукціонізму (Голокост був наслідком конкретних політичних, соціальних та індивідуальних рішень).

Слушними, на нашу думку, будуть такі рекомендації для викладача: 1) створити безпечний простір (провести підготовку до сприйняття перед початком роботи та обговорити з аудиторією важливість поваги та емпатії, забезпечити атмосферу довіри та взаємоповаги); 2) поєднати художні твори з документальними матеріалами (використовувати фото-, відеоматеріали, за можливості, свідчення очевидців з метою кращого розуміння історичного контексту літературних творів); 3) забезпечити багатогранність сприйняття теми Голокосту через інтермедіальність (використання музики, живопису, кінематографії); 4) завершити роботу шляхом обговорення спадщини та мнемонічних практик.

Тема Голокосту вимагає особливої делікатності та використання різноманітних форм з метою передачі історичних фактів та збереження емоційної глибини та гуманістичного значення. Найефективнішими формами роботи у вищій школі на заняттях або в рамках тематичних заходів будуть такі інтерактивні та проєктні форми, як літературний перформанс «Голос із попелу» (використання елементів сценографії, музики, відеопроєкцій, інтерактивної взаємодії з глядачами для створення глибокого емоційного досвіду); «жива

бібліотека» (запрошення носіїв пам'яті, дослідників Голокосту для діалогу з аудиторією); створення медіапроєкту (здобувачі вищої освіти можуть створити документальний фільм, подкаст, віртуальну виставу, присвячену творам літератури про Голокост, що розвиває дослідницькі та медійні навички); робота з мемуарами (створенні інтерактивної карти, яка візуалізує шлях головного героя з мемуарів, наприклад «Ніч» Елі Візеля або «Вижити в Аушвіці» Прімо Леві). Дискусійні та аналітичні форми роботи (круглі столи, дебати, груповий аналіз поезій, порівняльний аналіз) допоможуть співставити художні твори з історичними документами; провести дискусію в межах дозволеного в художньому зображенні трагедії; проаналізувати художні засоби, символіку, мовні особливості, що відображають досвід Шоа; порівняти твори з метою аналізу різних підходів до зображення досвіду Голокосту.

Під іншим кутом зору подивитися на події Голокосту дозволять творчі та рефлексивні форми – «репортаж з минулого»; створення есе або щоденникових записів; творча майстерня «Голоси, що не змовкають»; створення буктрейлера. Репортажі з опорою на цитати та уривки з літературних творів, написання власних текстів, що можуть бути відповіддю на конкретний твір або роздуми з приводу прочитаного, створення ілюстрацій, колажів, інсталяцій на основі прочитаних творів, короткий відеоролик, який анонсує книгу або збірку віршів допоможуть розширити сприйняття та зробити досвід більш багатограним, зберегти цю пам'ять для майбутніх поколінь, вплинути на особисте розуміння теми.

Важливою у даному процесі є роль викладача, завданням якого є допомога при опрацюванні складних емоційних аспектів, уникнення повторної травматизації при опануванні матеріалу. У вищій школі такий підхід може включати обговорення власних переживань. Однак, необхідно відповідально поставитися до вибору методів викладання, щоб не травмувати студентів, але забезпечити глибоке розуміння теми. Використання подкастів, документальних фільмів та записів свідчень як інструментів допоможуть зробити історію більш локальною та особистою.

Твори про Голокост виконують роль пам'ятника, який зберігає спогади про жертв і свідчить про пережите. Ця трагедія змусила багатьох авторів переосмислити окремі релігійні та моральні переконання, а також по-новому осмислити важливість збереження віри в умовах безмежного страждання. Література досліджує складні моральні вибори, з якими стикалися жертви, свідки та переслідувачі. Питання провини, відповідальності, колаборації з окупантами та байдужості є ключовими для розуміння людської поведінки в умовах екстремальних обставин. Твори про Голокост демонструють, як нацистська ідеологія систематично знищувала людську ідентичність, перетворюючи людей на «табірні номери».

Аналіз художніх творів письменників, що звертаються до теми Голокосту, з акцентом на авторських стратегіях і етичних дилемах художнього зображення (наприклад, «Вибір Софі» Вільяма Стайрона, «Татуювальник з Аушвіца» Хізер Морріс, «Паризький архітектор» Чарльз Белфор), вивчення поезії як форми, здатної передати інтенсивні емоції та ідеї у концентрованому вигляді (творчість Пауля Целана, Неллі Закс, Іди Фінк, Зузанни Гінчанки, Владислава Шленгеля); література від імені переслідувачів, де Голокост зображений з позицій нацистських злочинців або байдужих свідків («Благоволительки» Джонатана Літтелла, «Читач» Бернхарда Шлінка); вивчення графічних романів «Маус» Арта Шпігельмана, «Щоденник» Анни Франк через алегорію та концепт «повсякденності», мемуарна література («Людина в пошуках справжнього сенсу» Віктор Франкл, «У нас в Аушвіці» Тадеуш Боровський) є унікальними для дослідження та дають змогу вивчати концептуалізацію зла та його зображення в літературі.

Важливу роль при висвітленні теми Голокосту відіграє міждисциплінарний підхід, адже аналіз літературних творів завжди відбувається в тісному зв'язку з історичними фактами, свідченнями, архівними документами (використання ресурсів Музею Голокосту США та інших центрів пам'яті), дослідженнями адаптацій літературних творів (наприклад, фільму «Піаніст» за мемуарами Владислава Шпільмана), вивченням творів у контексті соціології (поведінка натовпу, пропаганда) та психології (травма, виживання).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отож, висвітлення теми Голокосту у ЗВО вимагає особливої методики та етичного підходу. На відміну від школи, де акцент робиться на засвоєнні базових фактів та формуванні емпатії, у вищих фокус зміщується на глибокий аналіз, критичне мислення, міждисциплінарний підхід, інтермедіальність та етичні аспекти, пов'язані з пам'яттю та травмою. Комплексна контекстуалізація Голокосту в закладах вищої освіти є необхідною умовою для запобігання тривіалізації та маніпуляціям. Вона дозволяє здобувачам вищої школи не лише засвоїти факти, а й осмислити причини, масштаби та наслідки цієї трагедії, що має вирішальне значення для формування критичного мислення та відповідальної громадянської позиції в сучасному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Особистість у просторі духовного розвитку. Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2012. 256 с.
2. Горбач Н. Художня рецепція Голокосту: український контекст: монографія. Дніпро: Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», 2021. 176 с.
3. Нестерук С.М. Очевидець та його історія виживання у романі Гізер Морріс «Татуювальник з Аушвіцу». *Актуальні питання лінгвістики та методики викладання іноземних мов*: зб. матеріалів VIII між нар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті доктора педагогічних наук, професора В.Л.Скалкіна (12 квітня 2022 року). Одеса: ОНУ імені

I.I. Мечникова, 2022 С.192-194 URL: <https://share.google/i98jycY1JuSJ3oRB1> (дата звернення: 22.10.2025)

4. Рутар Христина. Травмована чи міфологізована пам'ять? (на матеріалі роману «Танго смерті» Юрія Винничука). *Сучасні проблеми мовознавства і літературознавства (збірник наукових праць)* / відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород, 2018. Вип.23. С. 294-298. URL: <https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/deccf2db-0aec-426d-9899-7dd1efffb2cd/content> (дата звернення: 22.10.2025)

5. Сухова В. О. Художні особливості реалізації теми Голокосту в романі Т. Пахомової «Я, ти і наш мальований і немальований Бог»: кваліфікаційна робота магістра спеціальності 035 «Філологія» / наук. керівник Н. В. Горбач. Запоріжжя: ЗНУ, 2024. 61 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/24710> (дата звернення: 22.10.2025)

REFERENCES

1. Bekh I. Osobystist u prostori dukhovnoho rozvytku. Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Akademydav, 2012. 256 s. [in Ukrainian]

2. Horbach N. Khudozhnia retseptsiia Holokostu: ukrainskyi kontekst: monohrafiia. Dnipro: Ukrainskyi instytut vyvchennia Holokostu «Tkuma», 2021. 176 s. [in Ukrainian]

3. Nesteruk S.M. Ochevydets ta ioho istoriia vyzhyvannia u romani Hizer Morris «Tatuiivalnyk z Aushvitsu». *Aktualni pytannia lnhvistyky ta metodyky vykladannia inozemnykh mov*: zb. materialiv VIII mizh nar. nauk.-prakt. konf., prysviachenoї pamiatі doktora pedahohichnykh nakuk, profesora V.L.Skalkina (12 kvitnia 2022 roku). Odesa: ONU imeni I.I. Mechnykova, 2022 S.192-194 URL: <https://share.google/i98jycY1JuSJ3oRB1> (data zvernennia: 22.10.2025) [in Ukrainian]

4. Rutar Khrystyna. Travmovana chy mifolohizovana pamiat? (na materialі romanu «Tango smerti» Yurii Vynnychuka). *Suchasni problemy movoznavstva i literaturoznavstva (zbirnyk naukovykh prats)* / vidp. red. I. V. Sabadosh. Uzhhorod, 2018. Vyp.23. S. 294-298. URL: <https://er.ucu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/deccf2db-0aec-426d-9899-7dd1efffb2cd/content> (data zvernennia: 22.10.2025) [in Ukrainian]

5. Sukhova V. O. Khudozhni osoblyvosti realizatsii temy Holokostu v romani T. Pakhomovoi «Ya, ty i nash malovanyi i nemalovanyi Boh»: kvalifikatsiina robota mahistra spetsialnosti 035 «Filolohiia» / nauk. kerivnyk N. V. Horbach. Zaporizhzhia: ZNU, 2024. 61 s. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/24710> (data zvernennia: 22.10.2025 [in Ukrainian]

METHODOLOGICAL APPROACHES TO TEACHING THE HOLOCAUST IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF PHILOLOGY TEACHERS

Snizhana NESTERUK

Candidate of Philology Sciences, Associate Professor

Department of Ukrainian and Foreign Literature

Rivne State University for the Humanities,

Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0002-3766-1713

e-mail: snizhana.nesteruk@rshu.edu.ua

Bretislava SINEVYCH

Senior Lecturer at the Department of Ukrainian and Foreign Literature,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0009-0002-8142-806X

e-mail: bratyslava.synevych@rshu.edu.ua

Abstract. The article explores key aspects, principles, and methodological approaches to teaching the topic of the Holocaust within higher education, particularly in the context of training future philology teachers. It emphasizes that effective professional preparation of philologists is inseparable from addressing the value-oriented and motivational dimensions of the teacher's personality. This process involves the transformation of moral values, the cultivation of essential personal and ethical qualities, the development of moral and spiritual maturity, social adaptation, and professional growth. The study substantiates the necessity of adhering to fundamental pedagogical principles in teaching the Holocaust in universities, including contextualization, a human-centered focus, the avoidance of oversimplified explanations, critical analysis, and an interdisciplinary approach. It also proposes a range of methodological strategies and instructional formats for thematic educational activities, such as interactive and project-based methods. These include literary performances incorporating scenography, music, video projections, and audience engagement to evoke deep emotional responses; "living library" events and dialogues with memory bearers and Holocaust scholars; the creation of media projects; and the use of memoirs. Additional forms encompass literary, discussion-based, analytical, creative, and reflective activities. The article also analyzes genre-specific features and literary strategies relevant to this subject matter. A comprehensive pedagogical approach enables higher education students not only to acquire factual knowledge about the Holocaust but also to comprehend its causes, scale, and consequences. This, in turn, fosters critical thinking, civic responsibility, and a high level of general cultural awareness, which are the key indicators of morality, spirituality, and cultural maturity.

Keywords: principles of teaching, teaching methods, interactive learning formats, professional development of teachers, methodological training of teachers, literary strategies, interdisciplinary approach.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2025 р.

Стаття прийнята до друку після рецензування 20.10.2025 р.